

BARKAMOL SHAXS TARBIYASIDA TANQIDIY FIKRLASH JARAYONINING AHAMIYATI

Abdurazoqova Yulduzxon Alijonovna
Farg'ona viloyati Buvayda tumani
53-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada barkamol shaxs tarbiyasida tanqidiy fikrlash jarayonining ahamiyati va uni rivojlantirish metodlari haqida qisqacha fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, mustaqil fikrlash, barkamol shaxs, tahlil qilish, fikrlash va mantiq, tanqidiy tahlil, aqliy rivojlanish

XXI asr global o'zgarishlar davri bo'lishiga hech kimda hech qanday shubha qolmadi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Chunki bu davrda eng avvalo inson ongi va ruhiyatida sezilarli o'zgarishlar yuz bermoqda. Bu xolat inson va uning ichki dunyosini, zamondoshlarning bir-birlari ongi va shuurida ro'y berayotgan o'zgarishlarga monand xatti-harakat qilishlari lozimligini talab qiladi. Davrimiz insonni mustaqil fikrli shaxs sifatida har bir soniyada o'ylashga, fikrlashga, mulohaza yuritib, o'zi uchun xulosalar chiqarishga majbur etmoqda. Shu o'rinda birinchi Prezidentimiz I.A. Karimov ta'kidlaganlaridek, "O'zining hayotini, oldiga qo'ygan maqsadlarini aniq tasavvur qila oladigan, o'z kelajagi haqida qayg'uradigan millat hech bir davrda milliy g'oya va milliy mafkurasiz yashamagan va yashay olmaydi".¹ Biz jamiyatimiz hayotida ro'y berayotgan barcha o'zgarishlarga tanqidiy tomonlama yondoshib, ularga to'g'ri baho berishimiz uchun ushbu fikrlari biz uchun dasturi amal bo'lib xizmat qiladi. "Tanqidiy fikrlash" atamasi tez-tez ishlatiladi, ammo u har doim ham to'g'ri tushunilmaydi. Oddiy qilib aytganda, tanqidiy fikrlash fikrni yoki g'oyani ishonchli va oqilona baholashni anglatadi. Tanqidiy fikrlash haqiqatni yolg'ondan ajratish va asossiz e'tiqodlardan oqilona foydalanishdir. Ko'pincha boshqalarning fikrlaridan foydali ma'lumotlarni topish kerak bo'lsa-da, lekin bu har doim ham unday emas. Ammo aslida bu faqat g'oyalarni tanqid qilish bilan emas, balki juda muhim masofalardagi g'oyalarni o'ylash qobiliyatini rivojlantirishdir. Mantiq argumentlarni va mulohazalarni baholashning fanidir. Tanqidiy fikrlash - bu haqiqatni yolg'ondan ajratish uchun mantiqdan foydalanadigan, asossiz e'tiqodlardan oqilona foydalanadigan baholash jarayoni. Agar siz duch keladigan turli xil da'volarni, fikrlarni va dalillarni yaxshiroq baholashni istasangiz, asosiy fikrlarni va tanqidiy fikrlash jarayonini yaxshiroq tushunishingiz kerak. Mustaqil fikr rivojlantirishda o'zining va "o'zgalarning" fikrini tanqidiy baholashda shaxsning tajribasi, o'zga shaxsning fikrini tushunish qobiliyati, uning fikridagi mantiqni tushunish, raqibning fikrlarini o'z fikrlari bilan taqqoslay olish muhim hisoblanadi. Beruniyni fikricha „Inson bilish, tushunish, fikrlash, muhokama qilish, o'ylab topish singari iste'dodga egadir. Inson tafakkurini qudrati shundaki, uning yordamida voqea va hodisalarni bir-biriga solishtirish, tahlil qilish orqali rostni yolg'ondan, adolatni adolatsizlikdan, yaxshilikni yomondan, haqiqatni esa nohaqiqiylikdan ajratish mumkinligi haqida ta'lim beradi"². Beruniy bu narsa har qanday fanning rivojlanishiga ijobiy

¹Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat etsin. T.7. – T.: O'zbekiston, 1998. – B. 89.

² V.Karimova, O.Hayitov, F.Akramova, N.Lutfullayeva. PSIXOLOGIYA: Nopedagogik va nopsixologik oliy o'quv yurtlari uchun

ta'sir ko'rsatishini isbotlaydi. U bilishi lozim bo'lgan hodisa va voqeani maydalab bo'lib-bo'lib o'rganish, tahlil qilish metodikasini ilgari suradi.

Mantiqiy vositalardan foydalanish bilan shug'ullanish inson faoliyatining deyarli barcha sohalarida, shu jumladan aniq va gumanitar, iqtisodiyot va biznesda, ritorika va ma'ruza, ijodiy jarayon va ixtirolarda. Ba'zi hollarda matematika, falsafa, texnologiya bo'yicha qat'iy va rasmiylashtirilgan mantiq qo'llaniladi. Boshqa holatlarda, mantiq faqatgina iqtisodiy, tarixiy yoki oddiy "hayot" sharoitlarida xulosa chiqarish uchun foydali texnikani taqdim etadi.

Yuqorida aytib o'tganimizdek, ko'pincha sezgir darajada mantiqan fikr yuritishga harakat qilamiz. Kimdir yaxshi ishlaydi, kimdir yomonroq. Lekin mantiq va tanqidiy fikrlashni birlashtirsak, qanday fikrlash usuli hosil bo'lganini bilishimiz mumkin.

Ibn Sino bu haqda shunday deydi: "Farosat ilmi foydasi naqd ilmlardandir. Bu ilmni bilib olsang, u senga kishilarni pinhoniyl fe'l-atvorini bildiradi. Farosat ilmidan bahramand bo'lsang, juda o'tkir bo'lib ketasan"³. Mantiqiy fikrlashni o'stirish haqida yozar ekan, alloma "Mantiq ilmni egallasa, kishi Bahri muhitda cho'kmaydi"⁴ deydi. Ibn Sinoning ta'lim-tarbiyaviy qarashlari yuksak insoniylik tamoyillariga, ulug' insonparvarlik g'oyalariga tayanar edi. Bu haqida

Forobiy "Aql to'g'risida"gi risolasida o'zida 12 xislatni birlashtirgan kishigina ahloqiy odam bo'ladi, deydi. "Ulardan beshinchisi – so'zlari aniq bo'lsin, fikrini va aytmoqchi bo'lgan mulohazalarini ravon bayon eta olsin"⁵ – kabi xislatdir. Aynan shu fikrlar buyuk ajdodimiz ham shaxsning mustaqil fikrlashi – uning muhim fazilati ekanligini ta'kidlaganligini ko'rsatmoqda.

Tanqidiy fikrlash va mantiq bular uzviy bog'liq hisoblanadi. Ammo ko'pgina odamlar o'zlarini juda yaxshi deb o'ylashadi va shuning uchun ko'proq o'rganish kerakligiga ishonishmaydi. Bu esa, ularni yaxshilashga to'sqinlik qiladi.

Shaxs taraqqiyoti va kamoli uchun muhim bo'lgan omil va jihatlar, jumladan, undagi fikrlash jarayonlari, insondagi fikrning mustaqilligi, salomatligi, tashqi ijtimoiy muhitga kirishib ketishi, moslashishi, mehnat faoliyati, professional yuksalishiga turtki bo'luvchi muhim omillar, ya'ni, ma'naviyati, mafkurasi, oilasi va oilaviy munosabatlari, turli ijtimoiy guruhlardagi maqomi, shaxslararo munosabatlar va nizolar kabi qator masalalar yoritilgan. Islom Karimov ta'kidlaganlaridek, "yoshlarimizning iymon-e'tiqodini mustahkamlash, irodasini baquvvat qilish, ularni o'z mustaqil fikriga ega bo'lgan barkamol insonlar etib tarbiyalash"⁶ ishining samaradorligiga ulush bo'lib qo'shiladi.

---

darslik // V.M.Karimovning umumiy tahriri ostida. – Toshkent. T.: TDIU, 2007. – 435 b.

³ V.Karimova, O.Hayitov, F.Akramova, N.Lutfullayeva. PSIXOLOGIYA: Nopedagogik va nopsixologik oliy o'quv yurtlari uchun darslik // V.M.Karimovning umumiy tahriri ostida. – Toshkent. T.: TDIU, 2007. – 435 b.

⁴ V.Karimova, O.Hayitov, F.Akramova, N.Lutfullayeva. PSIXOLOGIYA: Nopedagogik va nopsixologik oliy o'quv yurtlari uchun darslik // V.M.Karimovning umumiy tahriri ostida. – Toshkent. T.: TDIU, 2007. – 435 b.

⁵ V.Karimova, O.Hayitov, F.Akramova, N.Lutfullayeva. PSIXOLOGIYA: Nopedagogik va nopsixologik oliy o'quv yurtlari uchun darslik // V.M.Karimovning umumiy tahriri ostida. – Toshkent. T.: TDIU, 2007. – 435 b.

⁶ Karimov I.A. Milliy istiqloq mafkurasi – xalq e'tiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir. – T.: O'zbekiston, 2000. – B. 11.

Xulosa qilishimiz mumkinki, mantiqiy tafakkurni rivojlantirish, intellektual va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish, o'zini namoyon qilish, muvaffaqiyatli aqliy rivojlanish, ahamiyatlini ahamiyatsizdan ajratish, umumiy til topish va muayyan xulosalarga kelish, isbotlash va inkor etish olish, o'ychan va puxta bo'lish – mantiqiy fikrlashning ma'nosidir. Inson hayoti davomida bu xususiyatni bir necha marta ishlatadi, ammo bugungi kunda ko'pchilik odamlar stereotipik tarzda o'ylashadi va mantiqni rivojlantirishga intilmaydilar. Ammo uni o'rgatish kerak va buni yoshligidan o'zimizda rivojlantirish juda muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qizi, R. D. T., & Qizi, M. F. M. (2021). Developing the critical thinking of primary school students. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(10), 769-772.
2. Muhammadkadirovna, G. D., Abdulhamitovna, S. H., & Qizi, R. D. T. (2022). The Role of Innovative Training Methods in Individualization Training. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 6, 272-279.
3. Toyirovna, R. D. (2021). Critical Thinking Process in School Children. *International Journal of Culture and Modernity*, 11, 165-168.
4. Rustamova, D. T. K., & Mamajonova, F. M. K. (2022). STAGES OF ACTIVATING LEXICAL SYNONYMS IN THE SPEECH OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10), 750-756.
5. Rustamova, D. (2023). THE IMPORTANCE OF A COGNITIVE APPROACH TO LEARNING SYNONYMS IN PRIMARY GRADES. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(3), 32-36.
6. Niezova, M., & Rustamova, D. (2020). Ona tili darslarida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatuvchi interaktiv va noan'anaviy metodlari. *Молодой ученый*, (4), 480-481.
7. Tursinova, M. M. T. (2021). OZBEKISTONDA RUS TILINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN CHORATADBIRLAR. *Студенческий вестник*, (17-8), 44-45.
8. Rustamova, D. (2023, June). LINGUISTIC NATURE OF SYNONYMS. In *Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 10, pp. 108-110)*.
9. Toyirjonovna, R. D. (2023). Importance of Cognitive Approach to Learning Synonyms in Primary Grades. *World of Science: Journal on Modern Research Methodologies*, 2(6), 13-16.
10. X.Dehqonova. "Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish" www.pedagoglar.uz 18.05.2023
11. X.Dehqonova. "matematika darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish" *Uzbek Scholar Journal Volume- 18, July, 2023* www.uzbekscholar.com